

В. В. Висоцька, аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПОНЯТТЯ СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

У статті йдеться про дослідження поняття способу вчинення злочину. Розглянуто співвідношення способу та засобу вчинення злочину, проаналізовані їх спільні та відмінні риси; сформульовано теоретичне поняття способу вчинення злочину.

Ключові слова: спосіб, засіб, прийом, вчинення злочину, кримінальне право.

Спосіб вчинення злочину вивчається багатьма науками, які досліджують різні аспекти проблеми боротьби зі злочинністю: кримінальним правом, кримінологією, кримінальним процесом, криміналістикою. Спосіб вчинення злочинів є міжгалузевим поняттям певних юридичних наук, кожна з яких вивчає його відповідно до свого функціонального призначення. Змістовне наповнення поняття «спосіб вчинення злочину» у різних галузях суттєво відрізняється. Так, процесуалісти розуміють під способом вчинення злочину комплекс вчинених у певній послідовності дій, що обумовлюють настання злочинного результату. Криміналісти розширюють поняття способу на стадії підготовки та приховання злочину, включаючи в нього місце, час, засоби, особливості особистості тощо [1; 253, 254].

Визначальне значення серед цих наук має наука кримінального права, оскільки вона є базовою, фундаментальною наукою по відношенню до інших наук кримінального циклу, які в даному випадку виступають як прикладні науки. Поняття, що розробляються в кримінальному праві, акумулюються кримінологією, кримінальним процесом, криміналістикою. Всі науки, що вивчають спосіб вчинення злочину, повинні виходити з одного, узагальненого поняття способу, що розроблюється наукою кримінального права [2; 111–118].

Спосіб вчинення злочину в Загальній частині кримінального права України відноситься до факультативних (додаткових) ознак об'єктивної сторони складу злочину. Якщо він вказаний в законі, то набуває значення обов'язкової ознаки.

Чинне кримінальне законодавство, однак, не містить визначення поняття способу вчинення злочину. В той же час, в нормах Особливої частини КК названі такі конкретні способи вчинення злочинів, як фізичне насильство (наприклад, при грабежі, розбої, зґвалтуванні), психічне насильство (наприклад, вимагання), обман (шахрайство, обман покупців або замовників і так далі) та ін.

Згідно з етимологічними і тлумачними словниками, спосіб — це образ дії, дія або система дій, той або інший порядок дій, прийом, метод здійснення чого-небудь в досягненні якої-небудь мети [3; 447].

С. І. Ожегов визначає спосіб як дію або систему дій, які застосовуються при виконанні будь-якої роботи, при здійсненні будь-чого [4; 658].

В іншому словнику спосіб має декілька значень: 1. Образ дій, прийом, метод для здійснення, досягнення чого-небудь. 2. Можливість, засіб, реальні умови для здійснення чогось [5].

Ще одне тлумачення визначає спосіб вчинення злочину як певний порядок, метод, послідовність рухів та прийомів, що застосовує особа [6; 71].

Тобто, спосіб — це образ дій; прийом або система прийомів, які направлені на досягнення результату та вчинюються в певному порядку.

Необхідно відмітити, що спосіб тісно пов'язаний із засобами вчинення злочину. В літературі терміни «засоби» та «спосіб» відносно конкретних злочинів вживають в тотожному значенні, називаючи спосіб засобами, а засоби — способом вчинення злочину. Тим часом як самі ці терміни, так і поняття, що ними заміщаються, мають неоднакове значення.

Термін «засоби» у філології розуміють у двоякому сенсі: як усе те, що направлено на досягнення мети, і як предмети, пристосування чи їх сукупність, що необхідні для здійснення будь-якої діяльності та досягнення мети [7; 466]. У філософії термін «засоби» трактують у широкому і вузькому сенсі. Відтак, засоби визначають через категорію «мета» та розуміють під ними як нематеріальні компоненти діяльності: діяльність людини, навички, уміння, досвід, так і матеріальні компоненти діяльності людини: предмети матеріального світу, що застосовуються у якості провідника впливу людини на предмети об'єктивного світу [8; 70–85]. А. І. Яценко відзначає, що по відношенню до мети засобами є не тільки засоби виробництва (матеріальний компонент), але і сам образ дій людини [9; 89]. Вважаємо, що таке широке тлумачення поняття «засоби», що має місце у філософії, навряд чи може бути застосовано у кримінальному праві, і в цьому випадку під засобами би розумілись і предмети матеріального світу, які використовує злочинець для досягнення мети, та спосіб (образ) дії, і сама дія, і навіть увесь злочин в цілому.

Стосовно вирішення питання про співвідношення засобів і способу вчинення злочину, засоби необхідно розглядати як матеріальний компонент діяльності людини. К. Маркс, аналізуючи у «Капіталі» процес виробництва у цілому та загальні моменти праці, виділяв наступні, найбільш істотні моменти праці: саму працю (доцільну діяльність людини по виробництву матеріальних благ), предмети праці і засоби праці. При цьому засоби визначаються як річ або комплекс речей, які людина поміщає між собою і предметами праці і які служать для неї провідником її впливу на цей предмет. Одночасно він співвідносить засіб з метою і вказує, що «людина користується механічними, фізичними, хімічними властивостями речей для того, щоб відповідно до своєї мети застосовувати їх як знаряддя свого впливу на інші речі» [10; 190]. Виходячи з цього більшість криміналістів під засобами вчинення злочину у кримінальному праві обґрунтовано розуміють речі, предмети, документи, механізми, пристосування та інші предмети матеріального світу, використовуючи які, винна особа вчинює злочин [11; 188].

Викладене дозволяє сказати, що під засобом вчинення злочину слід розуміти предмети зовнішнього світу, використовуючи які, винний скоює злочин.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що спосіб і засоби вчинення злочину істотно розрізняються. В той же час вони тісно взаємопов'язані. Використання людиною в процесі своєї діяльності різних знарядь і предметів виступає як спосіб поведінки людини [12; 93–100]. Відповідно до цього, застосування певних засобів, тобто предметів матеріального світу, для здійснення посягання на охоронюваний кримінальним законом об'єкт вже утворює відповідний (гарматний) спосіб вчинення злочину.

Таким чином, спосіб вчинення злочину нерозривно пов'язаний із засобами вчинення злочину, оскільки перший обумовлюється та залежить від характеру обраних засобів. Мабуть, враховуючи такий нерозривний зв'язок способу і засобів вчинення злочину, деякі автори ототожнюють знаряддя (засоби) вчинення злочину і спосіб [13; 32], що, природно, не можна визнати правильним.

Вважаємо, що якщо спосіб здійснення злочину означає послідовність прийомів, що застосовуються особою, то під засобами вчинення злочинів розуміються ті речі, предмети, документи, механізми, пристосування, які використовуються для здійснення злочинного зазіхання.

Проблема способу вчинення злочину відноситься до найменш розроблених у загальному вченні про злочин. В той самий час, чинне законодавство надає важливе значення способу вчинення злочину як обставині, що при певних умовах впливає на кваліфікацію при призначенні покарання.

Слід також зазначити, що в науці кримінального права немає єдності в поглядах щодо визначення, що є способом вчинення злочину, тому і в даний час воно є дискусійним.

Комплексне дослідження способу вчинення злочину дозволяє сформулювати його поняття для Загальної частини кримінального права України: «Спосіб вчинення злочину — це факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину, яка властива кожному злочину незалежно від форми діяння і форми провини, що являє собою образ дій; прийом або систему прийомів, направлених на досягнення результату, що вчинюються в певному порядку».

Література

1. Кругликов Л. Л. Соотношение уголовно-правового, уголовно-процессуального и криминалистического значения способа совершения преступлений // Сборник аспирантских работ. Вып. 13. Свердловск, 1971.
2. О междисциплинарном подходе к изучению способа совершения преступления. Н. И. Панов. Об изучении способа совершения преступления (методологический аспект). Проблемы социалистической законности. — Харьков: Вища школа, 1982, вип. 9.
3. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка. Киев: Изд-во «Радянська школа», 1970.
4. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов / Под ред. Н. Ю. Шведовой. — М.: Рус. яз., 1985, 797 с.
5. Толковый Словарь Ефремовой // Электронный ресурс [режим доступа]: <http://www.edudic.ru/efr/113092/>
6. В. Н. Кудрявцев. Объективная сторона преступления. Государственное издательство юридической литературы, Москва — 1960 г.
7. Толковый словарь русского языка: В 4 т. — Т. 1 / Под ред. Д. Н. Ушакова. — М., 1934.
8. Трубников Н. Т. О категориях «цель», «средство», «результат». — М.: 1968 г. — 252 с.
9. Яценко А. И. Целеполагание и идеалы. Киев, 1977 г. — 275 с.
10. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., т. 23. — 907 с.
11. Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. М.: Госюриздат, 1963. — 275 с.
12. Кемеров В. Е. Проблема личности: методология исследования и жизненный смысл. М.: Политиздат, 1977, 256 с.
13. Побегайло Э. Ф. Умышленные убийства и борьба с ними. Уголовно-правовое и криминологическое исследование / Под ред.: Труфанов В. В. — Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1965. — 206 с.

В. В. Высоцкая, аспирант

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПОНЯТИЕ СПОСОБА СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

В статье исследовано понятие способа совершения преступления. Рассмотрено соотношение способа и средств совершения преступления, проанализированы их общие и отличительные черты; сформулировано теоретическое понятие способа совершения преступления.

Ключевые слова: способ, средство, приём, совершение преступления, уголовное право.